

INTERNATIONALISERING OG ØKONOMISK ULIGHED PÅ VIDEREGÅENDE UDDANNELSER I DANMARK

LISANNE WILKEN OG METTE GINNERSKOV HANSEN

Debatten om velfærdssamfundets transformationer har i de senere år især handlet om overgang fra velfærdsstat til konkurrencestat. I Danmark har debatten haft omdrejningspunkt i politologen Ove Kaj Pedersens bog *Konkurrencestaten* (2011), hvori han argumenterer for, at det danske velfærdssamfund er ved at ændre karakter og menneskesyn. Ifølge Pedersen er det ikke længere statens primære opgave at beskytte borgerne mod globaliseringens følgevirkninger eller at bistå deres udvikling til demokratiske medborgere (op.cit.197). I stedet skal borgerne medvirke til at sikre nationalstatens position i en stadig mere omfattende global konkurrence.

Uddannelsessystemet spiller en afgørende rolle i debatten om konkurrencestaten. I bogen beskæftiger Pedersen sig især med folkeskolen (op.cit.169ff.), mens andre forskere har fokuseret på universiteterne. Politologerne Lise Degn og Mads Sørensen (2015) har fx hævdet, at de seneste 25 års universitetsreformer har transformeret velfærdsstatens universiteter til konkurrencestatsuniversiteter (op.cit.940). Der er næppe tvivl om, at de senere års universitetsreformer og den massive internationalisering af forskning og undervisning kan forstås som kernestrategier, der skal forbedre Danmarks position i den internationale konkurrence. Danske universiteter kan imidlertid ikke kun forstås som konkurrencestatsuniversiteter. De er stadigvæk også velfærdsstatens skattefinansierede uddannelsesinstitutioner, der udbyder gratis uddannelse til nationalstatens borgere – samt til studerende fra EU og EØS. Det danske universitetsfelt fremstår derfor som en arena, hvor forskellige fællesskabsforståelser og samfundsvisioner mødes og brydes. Nogle af brudfladerne træder frem, når man ser på de studerendes uddannelsesøkonomiske vilkår. Hvor man med velfærdsstaten forsøgte at udviske betydningen af økonomisk ulighed i adgangen til videregående uddannelser, blandt andet ved at yde studiestøtte i tillæg til den gratis uddannelse (Thomsen et al. 2013), bevirker internationaliseringen og forsøgene på at udvikle konkurrencestatsuniversiteter, at studerende ved danske

universiteter i dag har meget forskellige uddannelsesøkonomiske vilkår. Nogle kan studere gratis, andre skal betale. Nogle får stipendier, andre skal selv skaffe midler til at dække deres leveomkostninger.

I denne artikel undersøger vi, hvordan studerende på internationale uddannelser ved et dansk universitet fortolker de økonomiske vilkår, de møder i deres dagligdag. Vi undersøger, hvordan fortolkninger af økonomiske forskelle indgår i symbolske grænsedragninger mellem forskellige studentergrupperinger. Vi indleder artiklen med et afsnit om den undersøgelse, der ligger til grund for diskussionerne i artiklen. Dernæst følger et om Danmark som studiedestination for internationale studerende¹ og et om studieøkonomiske forhold. Endelig giver vi tre eksempler på, hvordan internationale studerende reflekterer over økonomisk ulighed, og hvordan de i den forbindelse trækker grænser mellem sig selv og andre. Vi slutter med en kort diskussion af, hvordan danske studerende forstår de ændrede studieøkonomiske vilkår, de møder på internationale uddannelser.

Undersøgelsen

Diskussionerne i artiklen er baseret på empiri indsamlet under et feltarbejde blandt studerende på internationale kandidatuddannelser på Aarhus Universitet fra september 2012 til november 2014. Feltarbejdet indgår i et større projekt, der undersøger, hvordan internationalisering forandrer feltet for videregående uddannelse i Danmark.² Projektet undersøger på den ene side, hvem de studerende er, der kommer til Danmark for at studere (Wilken 2013; Wilken & Hansen, forthcoming). På den anden side bidrager det til forståelsen af, hvordan internationalisering praktiseres, og hvad det betyder for undervisningsformer, curriculum, sprogpraksis, interaktionsformer, vidensanerkendelse og sociale relationer. Projektet bidrager til den voksende antropologiske og samfundsvidenskabelige forskning i uddannelsesinternationalisering i Danmark (fx Thøgersen & Sybrandt 2015; Valentin 2014; Wright 2012).

Feltarbejdet har involveret forskellige dataindsamlingsmetoder: Vi har foretaget observationer i undervisningslokaler, deltaget i sociale aktiviteter, været med studerende på arbejde og biblioteker og besøgt nogle af dem i deres hjemlande. Hen over de godt to år, feltarbejdet varede, foretog vi desuden 85 løst strukturerede interviews af en-to timers varighed samt fire gruppeinterviews af tre-fire timers varighed. Vi har interviewet både danske og internationale studerende, og nogle studerende er blevet interviewet flere gange.

De etnografiske dataindsamlingsmetoder er blevet suppleret med en spørgeskemaundersøgelse med deltagelse af 376 studerende på otte internationale kandidatuddannelser, 197 danske og 179 internationale. Spørgeskemaundersøgel-

sen muliggør en mere systematisk kortlægning af forskelle og ligheder mellem studerende inden for og på tværs af uddannelser, end den man kan foretage gennem interviews og deltagerobservation (se Wilken & Hansen, forthcoming).

De forskellige datatyper bidrager til analysen på forskellige måder. Vi bruger fx spørgeskemaundersøgelsen som afsæt for en forståelse af de mobilitets- og uddannelsesstrategier, vi hører om i interviewene. Vi bruger interviewene til at få indsigt i, hvordan de studerende fortolker deres liv som studerende på internationale uddannelser i Danmark, og hvilke forskelle, de mener, gør en forskel (Bateson 1972). Data fra deltagerobservationen har givet os indsigt i emner, det kan være svært at tale om i formelle interviewsituationer, fx følelser af ensomhed, håbløshed og skam. I denne artikel, som handler om, hvordan studerende taler om økonomi, sig selv og hinanden, trækker vi især på data fra interviews og deltagerobservation.

Danmark som studiedestination

Det er ikke nyt, at der er udenlandske studerende på danske universiteter. Siden efterkrigstiden har universiteterne deltaget i nordiske og transatlantiske samarbejder, som blandt andet har involveret studenterudveksling. De har også udbudt undervisning til studerende fra tredjeverdenslande (Barnett & Wu 1995; Nyborg 1996). Det er imidlertid først i begyndelsen af dette årtusinde efter underskrivelsen af Bolognaerklæringen, at en egentlig internationaliseringsproces er blevet indledt. De tidligere undervisnings- og forskningsministre Ulla Tørnæs og Helge Sander fremlagde i 2004 en plan for internationalisering af forsknings- og uddannelsesområdet (Undervisningsministeriet 2004). I Sanders ministertid påbegyndtes en række institutionssammenlægninger, som skulle gøre danske universiteter mere konkurrencedygtige. Samtidig tilskyndede man undervisning på engelsk for at tiltrække studerende fra udlandet, ligesom man arbejdede på at få danske universiteter placeret på internationale ranglister (Mycklebust 2009).

Efter ti år med internationalisering og med adskillige danske universiteter placeret i top 100 og 200 på internationale ranglister er Danmark fortsat en forholdsvis lille studiedestination. Selv om der skete en fordobling i antallet af internationale studerende på universiteterne mellem 2005 og 2011 fra knap 5.000 til godt 12.000 (Danmarks Statistik 2013:30), er det ifølge UNESCO (2015) kun 0,6 procent af verdens internationalt mobile studerende, der kommer til Danmark. Som studiedestination ligger Danmark hermed lidt over lande som Finland, Norge, Portugal og Rumænien, som alle modtager 0,5 procent, lidt under Sverige, som modtager 0,8 procent og langt under Tyskland (5,9 procent), Frankrig (7,7 procent), Storbritannien (12,2 procent) og USA (21,1 procent) (ibid.).

Majoriteten af de internationale studerende i Danmark kommer fra nabolandene Island, Norge, Sverige og Tyskland. I de senere år har der været en vækst i antallet af studerende fra de nyere østeuropæiske EU-medlemsstater, mens antallet af studerende fra det „gamle“ EU, fra Asien, Oceanien, Amerika og Afrika er mere beskedent. Som det fremgår af figur 1 nedenfor, er det kun i meget få lande, at Danmark er den foretrukne studiedestination for udrejsende studerende. Det er især i de nordiske lande og Baltikum, at Danmark er en populær destination. Flertallet af de udrejsende studerende i Europa foretrækker store lande som Storbritannien og Tyskland.

De ti lande, der sender flest studerende til Danmark	Danmarks placering på listen over destinationslande i de ti største afsenderlande	Topdestinationen for studerende i de ti lande, der sender flest studerende til Danmark	Anden mest almindelige destination for studerende i de ti lande, der sender flest studerende til Danmark
Norge (3.581)	2	UK	Danmark
Tyskland (3.245)	7	Østrig	Holland
Sverige (2.506)	3	USA	UK
Rumænien (2.016)	6	UK	Italien
Litauen (1.716)	2	UK	Danmark
Kina (1.204)	23	USA	Japan
Island (1.187)	1	Danmark	USA
Bulgarien (1.115)	8	Tyskland	UK
Polen (1.094)	7	Tyskland	UK
Letland (823)	2	UK	Danmark

Figur 1. Foretrukne studiedestinationer i de lande, som sender flest studerende til Danmark.³

Vores undersøgelse er foregået på Aarhus Universitet, fordi universitetet siden 2005 har ført en meget ambitiøs internationaliseringspolitik med det formål at „markere universitetet som et ledende og synligt internationalt universitet“ (Aarhus Universitet 2009:2, 4). Fra 2007 til 2013 voksede antallet af internationale fuldtidsstuderende på Aarhus Universitet fra 1.254 til 2.640 (Undervisningsministeriet 2013:23, 2014:36). I 2012, hvor undersøgelsen startede, blev 62 af universitetets 117 kandidatuddannelser udbudt på engelsk, de fleste på de samfundsvidenskabelige og humanistiske fakulteter.

Fokus på økonomi

Danmark er et af de få lande i verden, hvor videregående uddannelse finansieres over skatterne, og hvor alle studerende under visse betingelser kan få studiestøtte (Thomsen et al. 2013). Formålet med SU er at „sikre, at det ikke er økonomien, men de unges evner og interesser, der er afgørende for, hvorvidt“ de uddanner sig, og at sikre, at „de studerendes erhvervsarbejde begrænses i et omfang, som ikke væsentligt går ud over studierne“ (Globaliseringsrådet 2005). I starten udgjorde SU et ret beskedent beløb, men ordningen har udviklet sig til det, der i dag betegnes som den mest generøse studiestøtteordning i Europa (EU-Kommissionen 2014/2015).

Frem til 2006 kunne alle studerende, uanset hvor de kom fra, nyde godt af skattefinansieret videregående uddannelse. I 2006 indførtes studieafgift for studerende fra lande uden for EU/EØS. Disse studerende skal således enten betale afgift eller have tildelt et stipendium. Studieafgiften er mellem 45.000 og 90.000 kr. pr. årsværk, afhængigt af uddannelse. Studerende fra EU/EØS betaler ikke studieafgift, fordi de ifølge en EU-dom fra 1985 er omfattet af princippet om ikke-diskrimination på grund af nationalitet (TFEU 2008). Frem til 2013 omfattede tolkningen af dette princip ikke SU, men i 2013 fastslog EU-Domstolen, at studerende fra EU/EØS kan være SU-berettigede, såfremt de opfylder et krav om at være vandrende arbejdstagere.⁴ Internationalisering (og europæisering) medfører således en tiltagende kompleks økonomisk forskellighed blandt studerende på danske universiteter. På den baggrund er det interessant at undersøge, hvordan studerende fortolker de økonomiske forskelle.

Symbolske grænser

For at undersøge dette tager vi inspiration fra Michèle Lamonts (Lamont et al. 2002, 2014) og Andrew Sayers (2005) arbejde med symbolske og moralbaserede grænser (se også Gullestad 1986). Sayer definerer symbolske grænser som de måder, hvorpå sociale aktører „skelner sig selv fra andre med reference til moralbaserede forskelle, hvor de påberåber sig visse dyder, som de hævder andre mangler“ (Sayers 2005:952), mens Lamont og Mólnar bemærker, at symbolsk grænsedragning indgår i „kampen om at definere virkeligheden“ (Lamont & Mólnar 2002:168). Begrebet er i familie med Bourdieus begreb om klassifikationskampe (Bourdieu 1984), men angår især de grænser, der markeres af mennesker, der er placeret lavt i sociale og økonomiske hierarkier. Ifølge Sayer og Lamont vil disse være mere tilbøjelige til at påberåbe sig moralske dyder som modsætning til den økonomiske overlegenhed og højere status, de oplever, at andre har.

Studiet af symbolske grænsedragingsprocesser undersøger informanternes beskrivelser af andres handlinger, holdninger og adfærd. I grænsedragingsprocessen udskilles forestillede fællesskaber, der antages at have en række karakteristika og adfærdsmønstre til fælles (Lamont 2014:814ff.). De forestillede fællesskaber har ikke nødvendigvis en essentiel eksistens.

I analysen tager vi også inspiration fra Bourdieus begreb om „lidelse“. Bourdieu introducerer begrebet i sin analyse af livsforholdene for de allerfattigste medlemmer af subproletariatet i det senkoloniale Algeriet. Lidelse relateres ikke alene til de elendige økonomiske forhold, som mennesker på samfundets bund har, men også til social fattigdom, det vil sige manglen på sociale relationer (Bourdieu et al. 1963:307-08, 366). I Bourdieus forskning i Frankrig bliver lidelsesbegrebet til et begreb om social lidelse (Bourdieu et al. 1999), som betegner den elendighed, marginaliserede mennesker kan opleve, når de ikke kan finde vej ud af det, der opleves som en håbløs livssituation. Social lidelse opstår, når man fanges mellem forventninger og erfaringer, uden at man kan regne ud, hvordan man ændrer på tingene. Der er således tale om et „double bind“ (Bourdieu 1999:507ff.), hvor ens forventninger er ude af trit med den virkelighed, man møder, og hvor man ikke formår at bringe virkeligheden i trit med forventningerne (op.cit.507-13). Vi bruger begreberne social lidelse og double bind til at forstå de situationer, som nogle internationale studerende havner i, når deres forventninger til livet som studerende er ude af trit med den virkelighed, de møder i Danmark.

Betalingsstuderende

Da man i 2006 indførte studieafgift for ikke-europæiske studerende på videregående uddannelser i Danmark, var formålet at beskytte velfærdssamfundet ved at regulere adgangen til de skattefinansierede uddannelser (Oxford Research 2012) uden at svække universiteternes muligheder i den internationale vidensøkonomi. Studieafgiftsordningen blev således fulgt af en stipendieordning, så universiteterne kunne rekruttere særlig talentfulde internationale studerende. Studerende, som ikke opnår stipendier, har mulighed for at blive indskrevet som betalingsstuderende. Antallet af betalingsstuderende på danske universiteter er ret beskedent. Et studie publiceret i 2012 viste, at ud af 3.764 internationale ikke-EU/EØS-studerende, der studerede i Danmark, var der 743 (20 procent), som betalte afgift (ibid). På Aarhus Universitet var der i 2012 125 studerende, der betalte studieafgift (Undervisningsministeriet 2014:37). I vores sample er der 23. I det første eksempel undersøger vi, hvordan betalingsstuderende taler om studieafgiften, og hvordan de markerer grænser mellem sig selv og forskellige grupper af andre med afsæt i refleksioner over økonomi.

De fleste af de betalingsstuderende, vi har talt med, kommer fra lande, hvor studieafgift er almindelig. Før de kom til Danmark, har de sjældent overvejet, at det kunne være usædvanligt. For mange er mødet med den danske uddannelsesøkonomiske virkelighed derfor overraskende. En del af dem fremhæver, at det er den omvendte verden i forhold til det, de kender hjemmefra, når mindretallet betaler, og flertallet får uddannelsen gratis. Peter,⁵ en af vores nordamerikanske informanter, forklarede:

En af de ting, jeg har lagt mærke til, især med hensyn til at studere her, er, at man går til uddannelsessystemet på en helt anden måde end hjemme. Og forstår du, jeg er ret vant til at betale for min uddannelse. Så det er meget ... det er ... du ved, jeg tænker ikke nødvendigvis over det hver dag, men det er meget underligt at sidde i et klasseværelse og vide, at de her mennesker, de ikke bare ikke betaler, men de får SU, og jeg var nødt til at tage et lån for at finansiere det.

Betalingsstuderende bemærker ofte, at de går fra at tilhøre de „normale“ eller „almindelige“ studerende derhjemme til at tilhøre et mindretal i Danmark. De bliver hele tiden mindet om, at de skiller sig ud, dels fordi det er særligt at betale, og dels fordi økonomisnak fylder meget på internationale uddannelser. Ada, en asiatisk informant, fortalte:

Det er som om, at hver gang du møder en dansker for første gang, taler de om det: 'Jeg får [...] de her penge fra regeringen, og hvordan overlever du overhovedet? Har du et stipendium eller noget?' Så spørgsmålet om penge dukker altid op.

Betalingsstuderende sammenligner indimellem danske studerendes privilegerede forhold med forholdene for studerende der, hvor de kommer fra. I den forbindelse fremhæves det ofte, at danske studerende lægger mere vægt på fest end på studier, at de er mere afslappede end ambitiøse, og at det faglige niveau er lavere, end man kunne forvente i et land, der investerer så meget i uddannelse. En (anden) asiatisk studerende, Bill, sagde:

Det akademiske niveau er ... hm... jeg vil ikke sige lavt, men jeg vil heller ikke sige højt. Det er godt nok [...], men det kunne have været bedre. [...]. For de [danske studerende] har så gode muligheder [...], og når jeg sammenligner med [niveauet hjemme], vil jeg sige, at deres niveau burde være et helt andet sted. Det er godt, men det kunne være meget bedre.

De betalingsstuderende, vi har talt med, foretager mange moralbaserede distinktioner mellem sig selv og danske studerende. Om de danske studerende siges fx: „Deres faglige niveau burde være højere“, „de fester mere, end de studerer“, „de er ikke så seriøse“ osv., mens de betalingsstuderende ofte beskriver sig selv som

flittige, seriøse og dedikerede. De termer, de anvender i klassifikationen af sig selv, er ikke bare modsætninger til dem, de bruger om de danske studerende. De er også normative betegnelser. Andrew Sayer (2005:952) har argumenteret for, at moralsk overlegenhed ofte hævdes, ved at man påberåber sig karakteristika, der repræsenterer normer. Moralsk overlegenhed kan således hævdes, ved at man påberåber sig det, som alle burde leve op til.

Betalingsstuderende differentierer ikke bare sig selv fra danske studerende, men også fra internationale studerende, der har fået tildelt stipendier. I interviewene spekulerer flere betalingsstuderende over, hvorfor de ikke har fået et stipendium, når flere af deres studiekammerater har. Det fremgår fx af nedenstående citat fra et interview med Andrés, en latinamerikansk informant:

Jeg kender så mange [...], som ikke betaler for deres studier. Og nogle gange tænker jeg, hvad mon der gik galt, da jeg ansøgte? Jeg fik ikke et stipendium, heller ikke selv om jeg klarer mig rigtig godt. Mine undervisere er tilfredse med mit arbejde [...]. Men jeg ser andre, som faktisk ikke er helt fokuserede på deres studier – de kom bare [til Aarhus], fordi de fik [...] stipendiet.

Flere betalingsstuderende fremhæver deres egen flid og seriøsitet i forhold til de medstuderende, der angiveligt kun er i Danmark, fordi de har fået et stipendium netop her, og som altså i højere grad er gået efter stipendiet end efter uddannelsen. Også her trækkes en symbolsk grænse, der differentierer mellem flittige og fokuserede studerende, som har valgt uddannelsen, til trods for at de skal betale, og mindre fokuserede studerende, som får samme uddannelse forærende uden at yde noget til gengæld.

Det fremgår af interviewene, at en del af de betalingsstuderende ikke helt forstår, hvordan stipendietildeling på Aarhus Universitet foregår. En del af dem giver eksempelvis udtryk for, at de troede, at de kunne gøre sig fortjent til stipendier, hvis de præsterede godt. Andre tror, at det er muligt at opnå et sponsorat fra en virksomhed, hvis de får gode karakterer. De orienterer sig således mod andre studieøkonomiske vilkår end dem, de møder i Danmark, og de har svært ved at kommunikere deres forventninger og frustrationer til studievejledere og internationaliseringsmedarbejdere. Nogle af dem fortolker de studieøkonomiske vilkår som bevidst eksklusion af netop deres gruppe, hvilket illustreres i følgende citat fra et interview med John, en afrikansk studerende:

Jeg har det virkelig dårligt, fordi det er gået op for mig, at europæeren holder afrikaneren væk fra uddannelse, fordi afgifter forhindrer de folk, som har evnerne eller kvalifikationerne [...], men som ikke har penge, fra at studere [...]. Jeg har det dårligt, fordi jeg ikke har nogen penge, jeg har ikke noget stipendium, men hvis jeg nu kunne få nogle penge, så kunne jeg købe en computer, og jeg kunne

sidde i mit hjem og studere [...]. Så jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre efter det første semester, hvis jeg nu ikke kan betale. Jeg ved ikke, hvad jeg så skal gøre.

Som flere andre betalingsstuderende bliver John, som vi vender tilbage til i et senere afsnit, først bevidst om de forskellige økonomiske vilkår efter ankomsten til Aarhus. Også han foretager en moralsk distinktion mellem studerende som ham selv, der har kvalifikationerne, og andre studerende, der får uddannelsen gratis. John fortolker det som diskrimination af afrikanske studerende. For ham handler det om, at *europæeren* (igen) behandler *afrikaneren* dårligt. Ligesom det gælder for andre studerende fra tidligere europæiske kolonier, forstås Danmark først og fremmest som et stykke Europa, og den distinktion, han laver, skiller Afrika fra Europa og ikke kun fra Danmark.

Velfærdsdrømme

Siden internationaliseringen for alvor tog fart i midten af 00'erne, er der især sket en vækst i antallet af studerende fra EU's syd- og østeuropæiske medlemsstater på danske universiteter. Studerende fra EU er anderledes stillet end betalings- og stipendiestuderende, fordi de har ret til at studere, og fordi de under visse betingelser kan opnå at få SU. I dette afsnit undersøger vi, hvordan de taler om deres studieøkonomiske situation, og hvordan de i den forbindelse markerer grænser til danske studerende. I vores sample er der 79 studerende fra EU.⁶ Af disse kommer 50 fra syd- og østlige medlemsstater, og det er især dem, vi fokuserer på. De syd- og østeuropæiske studerende udgør ikke en gruppe i sig selv. Men når vi ser på deres sociale baggrund og den måde, hvorpå de taler om deres erfaringer i Danmark, giver det mening at se på dem samlet. Vi starter med en kort redegørelse for, hvorfor disse studerende har valgt at komme til Danmark. Herefter ser vi nærmere på, hvordan de taler om sig selv i relation til andre, og hvordan der i den forbindelse fremkommer symbolske grænser og morallhierarkier.

Studerende fra Syd- og Østeuropa rejser i disse år mod nord og vest i håbet om at undslippe det, de betragter som håbløse fremtidsudsigter hjemme. De fleste rejser til Storbritannien, Tyskland, Frankrig og Østrig (Lastun & Banciu 2014). Af vores empiri fremgår det, at Danmark og de øvrige nordiske lande især bliver valgt af studerende, der ikke har råd til at betale den studieafgift, der opkræves de fleste andre steder, og som typisk også er tiltrukket af det danske (eller nordiske) velfærdssamfund. Begge dele fremgår af følgende citat fra et interview med Sally, en af vores sydeuropæiske informanter:

Mit budget er stramt, så jeg kan ikke tage til England, du ved, det er virkelig dyrt at studere der. [Men] som europæisk person skal jeg ikke betale studieafgift i

Skandinavien, så ... Og jeg var virkelig tiltrukket af de skandinaviske lande [...]. Man hører så meget godt om [dem], fx ligestilling mellem mænd og kvinder, det er bedre her end i mange andre lande. Og fx økologi. I går mere op i økologi [...]. Jeg havde hørt, at uddannelsessystemet er virkelig godt i Skandinavien, så [jeg søgte ind i Danmark og Norge].

Kombinationen af internationale uddannelser på engelsk, afgiftsfri universiteter placeret højt på internationale ranglister, velfærd og et land befolket af „de lykkeligste mennesker i verden“ har fået Danmark til at fremstå som en attraktiv uddannelsesdestination for disse studerende (se også Wilken & Hansen, forthcoming). De afgiftsfri universiteter giver også mulighed for at blive uafhængig af forældre. Som Maria, en af vores østeuropæiske informanter, eksempelvis forklarede:

Jeg besluttede at tage til Danmark, for Danmark giver mig muligheden for at arbejde, hvilket betyder, at jeg kan forsørge mig selv og være uafhængig og studere samtidig. Så behøvede jeg ikke længere at være afhængig af mine forældres hjælp, og det er vigtigt for mig.

På mange måder ligner de EU-studerendes forhold dem, danske studerende har, i den forstand at for dem er uddannelserne gratis, og de har adgang til SU. Men der er også væsentlige forskelle. For eksempel skal de arbejde både for at overleve og for evt. at få SU. Disse forskelle er omdrejningspunkt for sammenligninger og konstruktioner af symbolske grænser og hierarkier.

I vores interaktion med EU-studerende især fra Østeuropa har snakken om studiejobs og overlevelse fyldt meget. De er næsten alle afhængige af at finde et job hurtigt efter ankomsten til Danmark, for ellers har de ikke mulighed for at blive. De fleste erfarer imidlertid, at det er svært at finde arbejde, når man ikke taler dansk og stort set ikke har erhvervs erfaring. Mange af disse studerende får sort arbejde og arbejder på vilkår, der er meget anderledes end dem, danske studerende har. Anna, en østeuropæisk studerende, forklarer:

Jeg havde to jobs i Aarhus, et var et rengøringsjob på et hotel, og på det hotel var der kun internationale studerende og internationale mennesker [...] fordi [...] ingen dansker nogensinde vil tage sådan et job [...], så kun bossen var dansk. Og alle arbejderne var internationale, fordi enhver ved, at ingen dansker nogensinde vil tage det job. [...] Jeg var også bartender i en klub, og der arbejdede også danskere, men danskerne fik løn på den normale måde betalt til deres bankkonto, og de betalte skat, men bossen gav os internationale penge i hånden ulovligt efter hvert skift.

Modsætningerne til danskere trækkes således klart op. Ikke bare nævnes det to gange, at danskere ikke ville finde sig i de forhold, internationale studerende

og migranter i almindelighed udsættes for, men der peges også på forskelle i arbejdsvilkårene. Danskere fremstilles som nogle, der har normalt arbejde, mens internationale studerende arbejder på ulovlige vilkår. Når det gælder økonomi, studiejobs og arbejdsvilkår, fremstår forskelle mellem danske og internationale studerende meget tydeligt. Danske studerendes sikkerhed ligger ifølge de syd- og østeuropæiske studerende, vi har talt med, i SU'en. Danske studerende kan tage det mere roligt. De kan gå til timer, deltage i studiegrupper og „passe deres privatliv“, som en østeuropæisk informant formulerede det. Der etableres således et socialt hierarki med danske studerende på toppen og østeuropæiske studerende i bunden. Samtidig etableres et moralsk hierarki, der vender omvendt. Ifølge mange af de østeuropæiske studerende, vi har talt med, sætter de danske studerende nemlig slet ikke pris på de gode forhold, de har. De fremstilles som socialt forkælede, og det fremhæves, at de ikke tager deres studier alvorligt. Lana fra Østeuropa formulerede det således:

Jeg tænker, at det har noget med det sociale system at gøre, at meningen er, at de studerende skal behandle deres studier som arbejde, og så bliver de betalt for det, og [...] det er en god idé, så længe de tager det alvorligt [...]. Men [...] jeg synes, at folk tager tingene for givet her, og at de ikke kæmper så meget.

Kampmetaforen anvendes ofte i distinktionen mellem danske og syd- og østeuropæiske studerende. De førstnævnte fremstilles som nogen, der får alting forærende uden kamp, mens de sidstnævnte fremstiller sig selv som nogen, der konstant må kæmpe for at overleve. Selv i beretninger fra dem, der har opnået SU, fungerer kampen som distinktionsmekanisme. Anna forklarer således:

Altså, jeg tror, at hvis du har denne form for psykisk pres i dit liv, tror jeg, at det er godt, for så er du virkelig nødt til at rejse dig og gøre noget. Så jeg tænker, at hvis jeg var kommet til Danmark med ti gange så mange penge, tror jeg ikke, at jeg ville have oplevet så meget, for så ville jeg bare sige til mig selv: 'O.k., jeg har penge. Ok, jeg finder ud af det.' Men i mit tilfælde var der pres, og når jeg tænker tilbage, synes jeg, at det var en god ting.

De syd- og østeuropæiske studerende, som det lykkes at få SU, fremstiller således perioden op til som en lidelsesperiode, der modner dem og efterfølgende gør dem til bedre og mere arbejdsomme studerende. De skal fortsat have erhvervsarbejde, ellers mister de SU. De opnår således aldrig den lethed, de forestiller sig, at danske studerende har. Men de opnår en tryghed, som også giver sig udslag i taknemmelighed. Anna fortsætter:

Det er klart, at jeg har måttet kæmpe mere end danske studerende [...]. Men jeg er stadig taknemmelig for, at jeg overhovedet kunne komme til landet, og at jeg

kunne forsøge at finde et job her. Og jeg klarede det, og jeg er taknemmelig for, at det danske uddannelsessystem har givet mig det samme beløb og den samme hjælp, som det giver danske studerende.

Knuste drømme

Det er ikke alle syd- og østeuropæiske studerende, der opnår SU. Mange af disse studerende forbliver i en økonomisk sårbar situation, og nogle af dem mister helt grebet. I dette afsnit giver vi nogle eksempler på studerende, for hvem livet i Danmark bliver ubærligt. Vi har fortsat især fokus på studerende fra Syd- og Østeuropa, men vi vender også tilbage til John, som vi introducerede i afsnittet om betalingsstuderende. Hans skæbne minder nemlig om den, vi møder blandt de mest marginaliserede syd- og østeuropæiske studerende. I dette afsnit supplerer vi begrebet symbolsk grænsedragning med Bourdieus begreber om social lidelse og double bind. Social lidelse refererer her til ensomhed og mangel på sociale relationer, mens double bind refererer til misforholdet mellem selvforståelse, forventninger og erfaringer.

En af de studerende, som i en lang periode af sit liv i Danmark har oplevet at være fanget i en situation, som lå fjernt fra det, han havde forestillet sig, før han rejste hertil, er Bogdan fra (Syd)Østeuropa. Bogdan havde et job som avisomdeler og arbejdede seks dage om ugen fra klokken to til klokken seks om morgenen. Han var altid træt og klagede over svimmelhed og kvalme. Da vi mødte ham, var han nærmest fuldstændig afkoblet det faglige og sociale liv på universitetet. Hans primære netværk bestod af andre avisomdelere, som næsten alle var ufaglærte immigranter. Bogdans sociale omgangskreds i Danmark stod i stærk kontrast til den omgangskreds, han havde haft hjemme, hvor han primært bevægede sig i litterære cirkler og blandt universitetsstuderende. Der opstod derfor en spænding mellem hans selvforståelse som intellektuel og den sociale position, han havde i Danmark. Han følte sig tynget af det, han beskrev som et „østeuropæisk stigma“, og som blandt andet manifesterede sig ved, at han oplevede, at de gange, han forsøgte at deltage i intellektuelle debatter, mistede folk interessen, når han nævnte sin nationalitet. Bogdan kom fra et land, der i Danmark entydigt klassificeres som *østeuropæisk*, men som hjemme forstås som en del af Sydeuropa. I interviewene benævnte han sin regionale identitet som *latinsk*. Han talte om sit latinske temperament, sin latinske følsomhed og sin lighed med studerende fra latinske lande. I sin analyse af symbolsk grænsearbejde mellem sociale klasser hævder Andrew Sayer (2005:953), at personer, som stigmatiseres af repræsentanter fra mere privilegerede grupper, ofte forsøger at opgradere deres sociale identitet, hvis der er fare for, at de ellers klassificeres som medlemmer af sociale grupper, de selv

foragter, og som i deres øjne rangerer lavere end dem. I de forestillede hierarkier, vi har fået beskrevet af studerende, rangerer østeuropæiske studerende i Danmark under latinske studerende, som rangerer under vesteuropæiske studerende. Hvis man kan undslippe kategorien østeuropæisk, befinder man sig således højere oppe i hierarkiet. Men østeuropæiske studerende, der opretholder livet gennem ufaglært arbejde, konfronteres også af hierarkier på arbejdsmarkedet. Og her er der, ifølge de beskrivelser, vi har fået, en glidende overgang mellem kategorien østeuropæer og kategorien roma, som er lavest i hierarkiet. For Bogdan opstår der således spændinger mellem hans egen selvforståelse og de klassifikationer, han mødes med som studerende, og især som ufaglært arbejder, som han har svært ved at håndtere. Han sagde: „Jeg kom til Danmark for at studere, og i stedet blev jeg arbejder. [Jeg blev østeuropæer]. Arbejdet har reddet mit liv, men det har også fucket det op.“

Bogdans historie er langt fra enestående. Under vores feltarbejde har vi mødt mange, især østeuropæiske, men også afrikanske studerende, som fortalte, at de var fuldkommen afskåret fra studenterlivet på universitetet. Nogle af dem forklarer den manglende deltagelse i studenterlivet med henvisning til de økonomiske og moralske kløfter, de oplever mellem danske studerende og dem selv, og som skaber en barriere, som er vanskelig at overskride. Maria forklarede eksempelvis:

Jeg tror, at det mest handler om, at du ved, at de er økonomisk sikre, at de aldrig skal kæmpe. Hver gang de løber tør for penge, kan de låne nogle af regeringen. De kan få et lån. Og det kan du ikke. Det kan skabe et problem i hovedet på dig, og du kan ikke komme over denne barriere. Du har et problem, og du kan ikke være sammen med dem, fordi du misunder dem [...]. Det er meget naturligt i min egen gruppe, i mit hjemland, at man ikke omgås folk, som er meget rigere, end man selv er.

Mens nogle studerende, som Maria, tager meget kontant afstand fra danske studerende, er der andre, der vender problemerne mere indad. Det gælder fx Paul, endnu en østeuropæisk studerende, der ganske vist var opmærksom på de danske studerendes privilegier, men som fokuserede mere på sin egen situation. Som han forklarede: „Jeg havde aldrig den der følelse af ‘åh, disse rolige danskere, måtte de være forbandet i al evighed’. Den følelse havde jeg aldrig. Jeg var skrækkelig, skrækkelig frustreret over min egen situation. Jeg var helt ude af den.“

Paul kom til Danmark med økonomisk støtte fra sine forældre, men også med bevidstheden om, at han skulle finde et job hurtigt, fordi hans forældre ikke rigtig havde råd til at støtte ham. Efter et halvt år holdt forældrene op med at sende penge, og han fik forskellige jobs, som både tog tid og energi. Hans karakterer faldt, og han begyndte at tvivle på, om det, han var i gang med, overhovedet var værd at bruge sit liv på. Han fortalte, at han følte sig fuldkommen drænet for energi:

Der kom en form for fysisk udmattelse, som førte til en dræning af følelser og motivation, og jeg begyndte at være ligeglad med mine studier. Da tredje semester startede, var jeg ligesom afkoblet fra det hele, og jeg fortalte mig selv, at den eneste grund til hele denne afkobling var den økonomiske fiasko.

For Paul havde det, han kalder „økonomisk fiasko“, høje omkostninger. Han blev ligeglad med sit studie, og han følte sig, som han selv sagde, „nærmest psykotisk“. Hans tanker kørte i ring, og han kunne ikke finde en løsning, der gav mening. Ligesom Bogdan oplever Paul, at hans selvforståelse som dygtig studerende kommer i karambolage med den virkelighed, han lever i. Han oplever også, at den pressede økonomiske situation forhindrer ham i at bringe virkeligheden i trit med sit selvbillede. Han valgte at tage hjem, og det lykkedes ham at færdiggøre uddannelsen hjemmefra. Efterfølgende har han fået et ph.d.-stipendium i et andet vesteuropæisk land.

Det er imidlertid ikke alle studerende, der kan tage hjem, hvis det brænder på. Det kunne John, som vi introducerede i forbindelse med eksemplet om studieafgift, således ikke. Som flere afrikanske betalingsstuderende, vi har talt med, var han sendt af sted af sin familie for at få en europæisk uddannelse og for at skabe en bedre fremtid for sine børn. John håbede, at en europæisk uddannelse ville føre til en social klasserejse for ham og hans familie, ligesom han håbede at kunne gøre en forskel for sit land. Han forklarede:

Jeg vil bringe den viden, jeg erhverver mig igennem min uddannelse, tilbage til mit hjemland, så jeg kan forandre landet, og så det kan udvikle sig. Hvor noget er galt, vil jeg implementere den viden, jeg fik fra europæerne. [...] Det er min drøm.

John forklarede, at hans familie havde sparet penge sammen til at betale for studieafgiften og den første tid i Danmark. Meningen var, at hans bror derefter skulle sende penge, indtil han fik et arbejde, et stipendium eller en sponsor. John er ikke den eneste afrikanske studerende, vi har mødt, som fortæller om denne studiefinansieringsform. For nogle lykkes det, men for John udviklede den europæiske drøm sig til et mareridt. Han fortalte, at broderen var kommet alvorligt til skade i et trafikuheld og alligevel ikke kunne sende penge, og at Danmark viste sig at være dyrere end forventet. Efter at studieafgiften var betalt, havde han ikke nok penge til at betale indskud til den bolig, som universitetet anviste ham, og han stod uden bolig. Han sov på sofaer rundt omkring hos andre afrikanske studerende, han mødte på universitetet, eller, når det ikke kunne lade sig gøre, på banegården eller gaden. Manglen på en bolig og hans efterhånden meget sparsomme midler betød, at han havde svært ved at følge undervisningen og endnu sværere ved at blive hørt og set af omgivelserne. Han forklarede, hvordan den ekstreme situation havde ført til en næsten total social marginalisering:

Faktisk har jeg ikke nogen ven, jeg har ikke noget rigtigt netværk her. [...] Når jeg ikke har et særligt stabilt liv, er det svært at finde venner. [...] Hvis jeg nu havde en lejlighed eller boede på et kollegium, kunne jeg have venner. Men lige nu har jeg ikke rigtig nogen, for hvis jeg møder nogen, og hvis jeg forklarer dem min situation, ser jeg nok ikke den person igen. [...] Aarhus er et stort sted. Jeg kan fx møde nogen på universitetet og forklare dem min situation, men så næste dag på universitetet ser jeg ikke den person igen, så er han gået et andet sted hen, måske har han timer, eller han er taget på arbejde, jeg ved det ikke.

De økonomiske vanskeligheder medførte, at John til sidst var nødt til at afbryde sin uddannelse. Men han kunne ikke rejse hjem, dertil var skammen over ikke at være lykkedes for stor. Vi tabte kontakten med ham kort tid efter, at han havde besluttet at opgive sin uddannelse.

Danske perspektiver

Det er ikke kun internationale studerende, der skal konfrontere en ny studieøkonomisk virkelighed, når de kommer til Danmark. Også danske studerende på internationale uddannelser får nye perspektiver på deres egne studieøkonomiske vilkår i mødet med de internationale studiekammerater. I dette sidste afsnit giver vi et par eksempler på, hvordan nogle af de danske studerende, vi har interviewet, reflekterer over deres egen og andres studieøkonomi. Den første reaktion, vi præsenterer, er i virkeligheden en slags ikke-reaktion, mens den anden repræsenterer en ahaoplevelse i mødet med andre vilkår. Med ikke-reaktion henviser vi til, at en del danske studerende ikke ser, at internationaliseringen har medført betydningsfulde forskelle. Det fremgår eksempelvis af følgende citat fra et interview med Per, en dansk studerende på en international uddannelse:

Selvfølgelig føler jeg mig ikke upriviligeret [over at få SU], men hvis det at føle sig privilegeret betyder, at jeg sådan tænker: 'Hold da kæft mand, jeg skulle da godt nok skamme mig, så heldig jeg er i forhold til folk derude i den virkelige verden', er det egentlig ikke sådan. Jeg synes ikke, det er urimeligt som sådan, at jeg får SU i forhold til dem, det er ikke på den måde. For jeg føler mig sgu lige så meget på røven som dem, der fx får penge hjemmefra. Det, kan man sige, er en anden finansieringsmodel, for mine forældre har jo ikke råd til at betale min uddannelse [...]. Men jo, i en forstand er det da lækkert at få SU, det kan jeg da godt se. Men jeg ved ikke, om jeg har haft den store sådan oplevelse af en forskel [...].

For Per, og for flere andre danske studerende, vi har talt med, introducerer internationaliseringen nye studieøkonomiske modeller, men det er ikke deres indtryk, at det gør en forskel for den enkelte studerende. Man får pengene forskellige steder fra, men man har nogenlunde samme vilkår.

Andre danske studerende er mere opmærksomme på de økonomiske forskelle og de konsekvenser, de kan have. Det gælder således Kristian:

Altså, især når jeg snakker med Peter, som ligesom tager et lån og skal betale det her lån af måske resten af sit liv, og det er jo mange, mange, mange tusinde kroner, han betaler for få lov til at studere her. Altså, hvor et privilegium det er at kunne få en gratis uddannelse og så tilmed at få uddannelsesstøtte. Og der virker det, som om der ikke er så mange [danske studerende], der har taget et aktivt valg og sagt, at det er det her, jeg vil med mit liv [...]. Man kan ligesom bare skøjte ind på uddannelsen, det kræver ingenting at komme ind, og man får masser af uddannelsesstøtte, og man kan bare sidde der og fise den af.

Kristian fortæller, at mødet med Peter og med andre studerende, der må kæmpe for at klare sig, har ændret hans eget syn på og indstilling til uddannelse. Han fortæller, at han selv har haft en lidt doven indstilling til uddannelse og nu har opdaget, at han var lige ved at forspilde en fantastisk mulighed ved ikke at tage uddannelsen alvorligt. Han fremstiller danske studerende som privilegerede, men dovne i modsætning til internationale studerende, som kæmper, fordi de har noget at kæmpe for.

Konklusion

De senere års internationalisering af de videregående uddannelser kan forstås som en strategi til at forbedre Danmarks position i den internationale konkurrence om viden, talent og innovation. Internationalisering har blandt andet til formål at tiltrække talentfulde udenlandske forskere og studerende og at få universiteterne positioneret højt på internationale ranglister. Degn og Sørensen (2015) foreslår, at internationalisering kan forstås som en strategi til udvikling af konkurrencestatsuniversiteter.

Internationaliseringen har imidlertid kun delvis brudt med velfærdsstatens uddannelsespolitik, som blandt andet indebærer gratis uddannelse og generøs studiestøtte. I dag har nationale borgere, borgere i de nordiske lande og EU-borgere alle adgang til velfærdsstatens gratis uddannelse og – under visse betingelser – den generøse studiestøtte. Studerende fra andre steder skal til gengæld betale studieafgift og dække egne leveomkostninger, medmindre de får tildelt et stipendium. Internationalisering har således medført en økonomisk differentiering blandt studerende på danske universiteter, og det er forståelser af denne økonomiske differentiering, vi har undersøgt i denne artikel.

I artiklen tager vi inspiration fra Michèle Lamonts og Andrew Sayers arbejde med symbolsk grænsedragning, som undersøger, hvordan mennesker placeret

forskellige steder i sociale og økonomiske hierarkier bruger moralbaserede argumenter, når de differentierer sig selv fra andre. Vi bruger begrebet til at undersøge, hvordan studerende på internationale uddannelser på Aarhus Universitet skaber mening i de forskellige studieøkonomiske vilkår, som de lever under. Eksemplerne i artiklen er først og fremmest interessante, fordi de giver indblik i, hvordan internationale studerende skaber mening i deres liv som studerende i Danmark, og hvordan danske studerende forholder sig til tilstedeværelsen af internationale studerende med andre økonomiske vilkår end deres egne. Den viser, hvordan økonomiske forskelle ikke overraskende skaber forskellige muligheder, men også at økonomiske forskelle tilskrives betydning i forhold til forskellige hierarkier. Danske studerende fremstilles som de højestrangerende, når det gælder økonomiske og sociale hierarkier – de har flest penge og de bedste muligheder. Betalingsstuderende og studerende fra EU's syd- og østeuropæiske medlemsstater fremstiller derimod sig selv som højestrangerende i et moralsk hierarki – de kæmper mest og er mest seriøse. De økonomiske, sociale og moralbaserede hierarkier gør det indimellem svært for de studerende at omgås hinanden, enten fordi de rent praktisk har råd til forskellige ting, eller fordi de symbolske grænser mellem dem bliver uoverstigelige. I den fortsatte udvikling af internationale uddannelser i Danmark er det vigtigt at vide noget om, hvordan integrationen af de studerende på universiteterne forløber, og hvordan de studerende oplever deres liv som studerende i Danmark. Det er blandt andet det, vores projekt bidrager med.

Søgeord: konkurrencestat, internationalisering, universitetsstuderende, symbolske grænser, økonomisk ulighed

Noter

1. Termen „internationale studerende“ bruges i denne artikel om udenlandske studerende, der er kommet til Danmark for at studere, og som er indskrevet som fuldtidsstuderende på en hel uddannelse. Denne brug af termen er i overensstemmelse med den, der bruges af internationale organisationer som OECD og UNESCO samt af Danmarks Statistik.
2. Empirien er indsamlet i forbindelse med et kollektivt FKK-finansieret forskningsprojekt om internationalisering af videregående uddannelser i Danmark. Empirien er indsamlet af artiklens forfattere i samarbejde med ph.d.-studerende Tanja Kanne Wadsholt. Vi er forskningsrådet dybt taknemmelige for støtten. Vi vil gerne sige tak til alle de studerende, der gav deres tid til os og projektet. Vi vil også gerne takke gæsteredaktionen på *Tidsskriftet Antropologi* samt til anonyme reviewere for konstruktive kommentarer.
3. Listen er konstrueret ud fra tal fra UNESCO.
4. Vandrende arbejdstagere refererer til EU-borgere, der benytter deres traktatsikrede ret til at bo

- og arbejde i andre EU-lande (EU-Kommissionen 2012: afsnit IV, kap. 1, stk. 2). De er omfattet af retten til ikke-diskrimination. Studerende fra andre EU-lande har ikke ret til SU, fordi de er studerende. De kan få SU, såfremt de er vandrende arbejdstagere, der studerer.
5. Citater fra interviews med internationale studerende er oversat fra engelsk af forfatterne. Navne på studerende er pseudonymer. Af hensyn til de studerendes anonymitet henviser vi til deres regionale og ikke nationale oprindelse. Det skyldes, at der i mange tilfælde er meget få repræsentanter for nationale grupper, og at det derfor vil være let at identificere informanterne, hvis man kender deres nationalitet.
 6. Nordiske studerende er ikke medregnet, da uddannelsesmigration fra Norden til Danmark følger andre logikker end uddannelsesmigration fra EU til Danmark.

Litteratur

- Barnett, George & Reggie Wu
1995 The International Student Exchange Network 1975 & 1989. *Higher Education* 30(4):353-58.
- Bateson, Gregory
1972 *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Chicago: University of Chicago.
- Bourdieu, Pierre
1984 *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press
1999 *The Contradiction of Inheritance*. In: P. Bourdieu et al.: *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre et al.
1963 *Travail et travailleurs en Algérie*. Paris: Mouton & Co.
1999 *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge: Polity Press.
- Danmarks Statistik
2015 Nyt fra Danmarks Statistik nr. 24. 16. januar.
- Degn, Lise & Mads Sørensen
2015 *From Collegial Governance to Conduct of Conduct: Danish Universities set Free in the Service of the State*. *Higher Education* 69:931-94.
- EU-Kommissionen
2012 *Traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
2014/2015 *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education*. Eurydice – Facts and Figures. Education and Training. <http://www.youscribe.com/letudiant.fr/>
- Globaliseringsrådet
2005 *Danmark i den globale økonomi*. globalisering.dk
- Gullestad, Marianne
1986 *Symbolic Fences in Urban Norwegian Neighborhoods*. *Ethnos* 51(1-2):52-69.

- Lamont, Michèle & Virág Mólnar
2002 The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of Sociology* 28: 167-95.
- Lamont, Michelle, Sabrina Pendergrass & Mark Pachucki
2014 Symbolic Boundaries. I: J. Wright (ed.): *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier.
- Lastun, Loredana & Dan Banciu
2014. International Romanian Students Migration Patterns. A Social Network Analysis Study. *Agora Psycho-Pragmatica* 8(2):64-73.
- Mycklebust, Jan Petter
2009 Denmark: Quest for World-class Universities. *University World News* 105. December.
- Nyborg, Per
1996 International Student Mobility: The Nordic Experience. *European Journal of Education* 31(2):1993-203.
- Oxford Research
2012 Betalingsuddannelser for internationale studerende. Nordiske landes praksis med betalingsuddannelser for internationale studerende. Oxford Research.
- Pedersen, Ove Kaj
2011 Konkurrencestaten. København: Hans Reitzels Forlag.
- Regeringen
2014 Danmark – et attraktivt studieland. ufm.dk.
- Sayer, Andrew
2005 Class, Moral Worth and Recognition. *Sociology* 39(5):947-63.
- Thomsen, Jens Peter et al.
2013 The Educational Strategies of Danish University Students from Professional and Working-class Backgrounds. *Comparative Education Review* 57(3):457-80.
- Thøgersen, Stig & Anders Sybrandt
2015 The Anthropology of Chinese Transnational Educational Migration. *Journal of Current Chinese Affairs* 44(3):3-14.
- UNESCO
2015 Global Flow of Tertiary Level Students. <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>. Senest besøgt juni 2015.
- Undervisningsministeriet
2004 Styrket internationalisering af uddannelserne. Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen. pub.uvm.dk/internationalisering
2013 Tilsynsrapport om Aarhus Universitet. Styrelsen for Universiteter og internationalisering.
2014 Tilsynsrapport om Aarhus Universitet. Styrelsen for Universiteter og internationalisering.
- Valentin, Karen
2014 Transnational Education and the Remaking of Social Identity: Nepalese Student Migration to Denmark Identities. *Global Studies in Culture and Power* 22(3):1-15.

Wilken, Lisanne & Mette Ginnerskov Hansen
Forthcoming Navigating Global Space and Ending up in Denmark: Educational Strategies of
Mobile Students.

Wright, Susan
2012 Ranking Universities within a Globalized World of Competition States: To what
Purpose, and with what Implications for Students? I: H.L. Andersen & J.C.
Jacobsen (red.): Uddannelseskvalitet i en globaliseret verden. Vidensøkonomiens
indtog i de videregående uddannelser. Gylling: Narayana Press.

Aarhus Universitet
2009 Internationaliseringsstrategi 2009-2013. au.dk.